

Lucretia de boygin

Biblioteka

ISTORIJSKA MERENJA

Urednik

Vana Dereta

Naslov originala

Maria Bellonci

LUCREZIA BORGIA

Questo libro è stato tradotto grazie ad un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano.

Ova knjiga je prevedena zahvaljujući doprinosu za prevod italijanskog Ministarstva za spoljne poslove i međunarodnu saradnju.

Copyright © 1939 Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., Milano

Copyright © 2016 Mondadori Libri S.p.A., Milano

Copyright © ovog izdanja *Dereta*, 2022

Marija Belonči

LUKRECIJA BORDŽIJA

Prevod sa italijanskog
Gordana Subotić

Mom ocu

Predgovor

Šta je to što jednog pisca čini istinskim naratorom, pa prema tome – i pesnikom? To je onaj „detalj“ u pisanju, pesnikovo rukopolaganje na stranici, stil kojim se gradi struktura reči, Božja milost koja se spušta na njegov jezik. Znam, možda sve to nije deo mogućih kritičkih kategorija, ali isto tako znam da je taj naročiti „detalj“ zacementiran prepoznatljiv svakome ko brižljivo osluškuje i pažljivo posmatra uzbudljiv fenomen narastanja reči. I to bez ikakve čarolije.

„U noći između 25. i 26. jula 1492. umro je u Rimu papa Inocencije VIII Čibo, Đenovljanin. Na tog dobroćudnog starca, koji je svoju sedu kosu patrijarha nosio kao očigledan znak čistote duše, godinama su se, manje ili više otvoreno, obrušavali zamerke, ironija i prezir ljudi iz vlasti, udruženi u najtežem osuđivanju njegove zapuštene slabosti, gore nego da je kakav porok.“ Tako počinje knjiga *Lukrecija Bordžija* Marije Belonči, i mogli bismo i da nastavimo. Siguran i precizan, autoritativan početak, ujedno i poetski silovit, upravo narastajući po načinu pisanja. Bez greške.

Naravno, ne tvrdim da se ta poezija, taj „detalj“ u pisanju ne može kritički definisati. Generacije velikih duhova tumačenja, od Sent-Beva do Barta, stvarale su kritičke sisteme koji čak i u svojoj jednostranosti sadrže predloge aktivne i neophodne za približavanje tekstu i njegovu procenu: ali sve to često izgleda primenljivo tek kada se primeni prva mogućnost, uglavnom narativne prirode – prisustvo poezije. Mogućnost koja potiče upravo od osluškivanja „koraka“ teksta i vodi do prvog i osnovnog izbora, onoga koji se svodi na *ovo da, ovo ne*. Za *Lukreciju Bordžiju* Marije Belonči *da* je automatsko i prirodno na samom početku

knjige. Ipak, reč je o biografiji, ili su je bar mnogi biografijom smatrali. I ne bez dobrih razloga, treba reći, budući da u osnovi pripovedanja, u korenu ovog „romana“, u temeljima materijala od kojeg je izgrađen, ima i te kako mnogo istorije i pre svega dokumenata i svedočenja.

Knjiga je prvi put objavljena 1939. godine, i plod je godina skrupuloznih, relevantnih i strastvenih istraživanja arhiva. Otad je roman o Lukreciji nailazio na sve veće odobravanje, preveden je u desetak zemalja, izazvao je oduševljenje najautoritativnije domaće i strane kritike i stigao je do šesnaestog izdanja.

Ali otkud, pitaćete se, ta nepomućena podrška knjizi koja pripoveda događaje jedne ličnosti i jednog vremena koji su već imali mnoštvo biografija i izučavalaca, između ostalih i izuzetno uvažavanih Gregorovijusa ili Patora? Odgovor je lak: zato što ova knjiga nije biografija. Zato što tumačenje vremena i ličnosti nije ni doslovno ni istoriografsko. Zato što tekst nije obično sredstvo komunikacije, već upravo, kao što smo videli, sredstvo tumačenja samog sebe, inventivan je, evokativan, „u neposrednom kontaktu“ s događajima, likovima, osećanjima. Govoreći o drugom „romanu“ Marije Belonči, *Segreti dei Gonzaga (Tajne Gonzaga)*, objavljenom 1947, Đankarlo Vigoreli je pisao: „Postoji opasnost, velika opasnost, od romana u njenim biografijama; ali to je roman, nije romanisirana biografija; roman je zato što su njegovi likovi u proživljavanju svojih priča vođeni nekom drugom, tajnom istorijom strasti i osećanja, mašte, reticencije, naknadnih misli, koji možda nisu bili deo stvarnih osećanja u trenutku proživljavanja tih priča; nisu bili, ali su mogli biti, i to je prava vrednost umetnosti Belončijeve, koja zna da izjednači istorijsku istinu s onom drugom, ne manje istinitom (istinitijom?), a to je poetska istina.“ Čini mi se da je to odlično rečeno, zato što su upravo u tom „možda nije bilo, ali je moglo biti“ uhvaćeni značenje umetnosti, stvaralački kapacitet mašte, njena konačna autentifikacija.

Ali vratimo se Lukreciji. Marija Belonči je u suočavanju s tom toliko krivotvorenom ličnošću iz naše renesanse pred sobom imala dva puta koja je mogla slediti. Prvi je pomenuti put „romansiranja“ jedne ličnosti i jednog vremena koji su do nas stigli već definisani u svojim osnovnim crtama. Crte skicirane posredstvom jednog zlokobnog, izopačenog preterivanja, u kojima su poroci i osećanja, želja za moći i uživanjem elementi privlačnosti i odbojnosti Lukrecije, osuđene da postane negativna junakinja od koje se očekuju najgori zločini, kao potvrda

jedne predrasude, poznatog obrasca, ukratko, jednog opšteg mesta, koje baš zato pruža sigurnost. Ili drugi, put ogoljene i jednostavne biografije, zasnovane isključivo na dokumentima, na istoriji, na naučnoj metodičnosti rekonstrukcije. Marija Belonči nije izabrala nijedan od ta dva moguća puta, već je, pošavši hrabro od „nagađanja, od pretpostavki o odvijanju nekih života“, pripovedačica produžila „s neustrašivom i impulsivnom sigurnošću da *mora* biti činjenica koje potvrđuju te pretpostavke. Ali do potpunog uranjanja dolazi kad Marija Belonči potvrđuje sopstvenu odlučujuću pretpostavku: da te ličnosti nisu spoznale sebe i sad moraju da prolaze kroz dramatičnu pustolovinu ne bi li spoznali sebe, zagonetku svoje sudbine, kroz priču, kroz avanturu ljudskog saosećanja naratorke koja pripoveda o njima, koja ih ponovo predstavlja, predstavljajući sebe još nimalo vičnu njihovim zgodama i nezgodama“, kako je maestralno napisao Đakomo Debenedeti u jednom eseju o autorkinom pripovedanju.

Drugim rečima, Belončijeva nije pošla od unapred postavljenih teza, niti je jednostavno ciljala na rehabilitaciju ili osporavanje slike – one unapred stvorene i moralističke – koju Lukrecija predstavlja. Još manje je pokušavala da preokrene činjenice i događaje o kojima je toliko toga izmišljeno i o kojima postoje stranice i stranice dokumenata i svedočenja, a odnose se pre svega na dvorski život, raskošno puten i ponekad orgijastički, ili na politički život, neprihvatljivo beskrupulozan i delinkventan. Ne, zato što to nije ono čemu je autorka stremila. Plan je bio jedan i samo jedan, i bio je krajnje narativne prirode: izneti podatke, ličnosti, proverena i potvrđena dokumenta, i to kao da je reč o nečem što tek treba da se dogodi, kako bi mogla da zaroni u njih u sadašnjosti. A onda i eksperimentisanje s budućnošću bez ikakvih predrasuda ili makar stavova; ali uz povlašćen odnos s takvom sadašnjošću s kojom može da se sinhronizuje do te mere da oseti njena najtajnovitija i najindividualnija rešenja. I učestvujući u njoj manje s blagonaklonošću i nesklonošću, a više sa sposobnošću nagonskog predskazanja, i vođena nadmoćnom idejom, odvojenom od sveta, zasnovanom pre svega na autentičnosti osećanja i strasti prema životu.

U vezi s tim postoji sjajan primer, bezmalo poetski, u kojem Belončijeva objašnjava, posredstvom lika koji joj je drag, istinski smisao umetnosti nasuprot prividu. Tiče se Erkola Strocija i njegove poezije na latinskom, koju je pisao za Lukreciju ili nadahnut njome. Belončijeva

piše, s onim svojim pripovedačkim majstorstvom koje oživljava prošlost kao da će se tek dogoditi: „Ali onda je stigla Lukrecija, a pesnik je osetio da je to njegov trenutak, napojio se nadahnućem, uzeo pero i pre-radio svoju malu poemu o lovu nekolikim već postojećim likovima – Šarlu VIII, Nikolu da Koređu, Galeacu di Sanseverinu i drugima – dodavši nove figure u slobodnoj anahronističkoj mešavini: Ipolita d’Estea, Marula, Pontana, Tebaldea, *piger Aerostus* – ‘lenjog Ariosta’, Bemba, *Venetus decus* – ‘plavog lepotana’ – Apolonovog omiljenog momčića i Čezara Bordžiju. Da, u tom trenutku je Čezare bio zatočenik u Španiji, prelazio je iz jednog u drugi zatvor, ne znajući ni da li će sačuvati glavu na ramenima. Erkole ga je – a to je moć poezije – prikazao slobodnog, prelepog, sa znamenjem slave što mu blista na grudima – bordžijanskim bikom zlatnih rogova optočenim dragim kamenjem.“ Upravo je to moć poezije.

Ali ko je, onda, Lukrecija za Mariju Belonči? Ko su papa Aleksandar VI, njen otac, i Čezare Bordžija, zvani Valentino, njen brat?

Neću se ogrešiti o čitaoca ako ispričam tu priču koja se poput kame-
na s hiljadama faseta uglavila u raskošnu krunu koja spaja XV i XVI vek, jer taj „njihov roman“, o kojem svakako moramo sve znati, u rukama Belončijeve postaje napet roman, priča o kojoj ne znamo praktično ništa, a čak i ono što znamo, prirode je koja nema mnogo zajedničkog s onim što nam autorka pripoveda. Zato je važno, nezavisno od istorijskih podataka, nagovestiti ljudsku „vrednost“ tih likova.

Kao što smo videli na savršenom i jasnom početku knjige, istorija počinje u noći između 25. i 26. jula 1492, smrću Inoćentija VIII i potonjim izborom na presto Svetog Petra Rodriga Bordžije, koji uzima ime Aleksandar VI. Ovaj poslednji je potomak stare španske loze, žestok i strastven, „najputeniji čovek“ ikada viđen, imao je sedmoro dece, četvoro s Vanocom Katanei i troje s jednom ili više nepoznatih žena. S one strane tih osnovnih, potencijalnih podataka, od tog trenutka, introspektivno-imaginativna sposobnost Belončijeve, njena sklonost, bezmalo čulna, prema njenim likovima, postaju pripovedački ciljevi. Postojeća dokumenta se pretvaraju u nadahnjujuće motive, u pojačivače slika i psiholoških profila, u odnose koji se samostalno razvijaju, omogućavajući nam ne toliko da potvrdimo istinitost nekih događaja, manje-više gromoglasnih, koliko da prodremo u taj splet osećanja i strasti

koje proživljavaju protagonisti, oličenje nepatvorene vitalnosti, takve da im to dopušta da delaju autonomno, a nama da ih razumemo ne osuđujući ih.

Belončijevoj će tako dobro poći za rukom predstavljanje tih psiholoških profila da će joj čak omogućiti da „ulovi“ istaknute proučavaoce, kao što je, na primer, Gregorovijus, u nekim njihovim ocenama Lukrecijine lišenosti majčinskog nagona; ocenama koje su više plod pasivnih mentalnih obrazaca nego dokumenata. Belončijeva, koja je pak prikazala Lukreciju kako drhti nad svom svojom decom, godinama posle objavljivanja ove knjige otkriva još neka dokumenta, koja će neosporno potvrditi njenu pretpostavku.

Postoje još čitave stranice primera autorkinog predstavljanja tog sveta u kojima s nagoniskim mimetizmom uranja u dubinu psiholoških profila svojih likova. Primeri se mogu navesti i nasumice, budući da se knjiga razvijala na svojevrstnoj paradigmi slobodnog izbora. Ukazaću na nekoliko njih, ne toliko zbog njihove izuzetnosti, koliko zbog jasnoće.

Na primer, susret između Đovanija Sforce, Lukrecijinog prvog muža, i Ludovika Mavra, kod kojeg je Sforca došao tražeći savet i pomoć u vezi sa svojim brakom s kćeri Aleksandra VI, u kojem prisustvujemo, gotovo kao nevidljivi posmatrači, tugaljivom i ljutitom izlivu krhkog gospodara Pezara i veštini i distanci Ludovika, koji se poigrava njime kao mačka mišem. Tu je tako pronicljivo predstavljena izopačena psihologija Đovanija Sforce, da bi čitaocu bilo nezamislivo da sagleda njegovu budućnost drugačijom od one kakva je bila.

Još jedan primer mogao bi da bude i opis Lukrecije, njen upečatljivo razotkrivajući portret koji vredi makar delimično citirati: „Njen je i taj dubok pogled, obazriv pred potajnim poređenjima, koji ovlaš dodiruje stvari i od njih se odbija, njen je taj odsutan izraz lica nekoga ko je tu samo iz svoje mudrosti, njena je ljupkost u držanju, i mada joj je lice zrelo i tajnovito, ta lakoća unutrašnje mladosti na trenutke joj na ozbiljnom licu stvara nešto što liči na osmeh...“ Ili, takođe u vezi s Lukrecijom, ljupkost i krotkost s kojima se prilagodila upravljanju – ona kojoj je tako daleko i tuđe sve što se ne tiče „njenih“, da joj je mrska sama pomisao na politiku; razlog tome verovatno je izražen verski osećaj odgovornosti.

Verena u jedanaestoj godini, udata za Đovanija Sforcu u trinaestoj, drugi put za Alfonsa Aragonskog u osamnaestoj, treći put za Alfonsa d’Estea u dvadeset drugoj (naravno, nijednom po sopstvenom izboru),

Lukrecija proživljava tako intenzivno svoje godine i tako očajnički voli život, da je skoro sve vreme prati osećaj smrti, osećaj koji se, međutim, nikad ne ispoljava, štaviše, uporno se potiskuje, dotle da je tera da sa žarom učestvuje u proslavama, balovima i ceremonijama, što je način da potisne balast previše smrti bliskih ljudi. Ali njene okolnosti su takve, u tom gvozdеном trouglu koji čini sa ocem Aleksandrom VI i bratom Čezarom, da, s jedne strane, sve bespogovorno prihvata, do te mere da odbija bilo kakvu procenu njihovih postupaka, čak i kad je zbog njih prva na udaru; s druge strane, toliko je okrenuta samoj sebi i tom plutajućem ostrvu koje je predstavljao njen dvor, da je jednom prilikom, ekstremnom, inače neshvatljivom, čak naredila da joj podignu šator u crkvi, da bi pod njim bila sa „svojima“. Primer načina da se odbrani od spoljne stvarnosti, koju ne može i ne želi ni da razume, ni da procenjuje, te stoga nezdravo sve prebacuje unutar tog svog dvorskog okruženja, u kojem je uvek pokušavala da stvori svoju veštačku stvarnost, sastavljenu od sreće i odbačenih nemira. Dva muškarca, njeni otac i brat, sasvim su drugačiji. Otac sklon strančarenju, veličanstven i nesebičan, okrenut je bezmalo opsesivno svojoj porodici, svetu u kojem je sve dopušteno i sve se uklapa, i koji čini deo jednog političkog plana uzbudljive i beskrupulozne veličine. Čezare Bordžija, iako i sam oseća snažnu vezu sa sopstvenim poreklom, više je okrenut „spolja“, ka nestrpljenju osvajanja i moći koja ne može da se zaustavi ni pred čim i ni pred kim, makar u pitanju bio i neki Bordžija (zato čak ni Belončijeva ne isključuje mogućnost da je upravo on naručilac ubistva njegovog zeta Aragonca, Lukrecijinog muža), možda zato što je u njemu još jača strepnja od poraza. I mada će kad sve izgubi i bude zatočen, pokazati ironičnu i provokativnu ravnodušnost, njegova smrt u borbi, kako sugeriše sama Belončijeva, ima previše odlika samoubistva da se ne bi potvrdila kao pretpostavka.

Oko tih likova, svakako velikih i možda drugačije od drugih vitalnih u svakom svom nastupu, delaju mnogi drugi, iako manje važni: Esteovi, Aragonci, Sforce, Bembo, Stroci, Lukrecijina ustreptala ljubav Gonzaga... Uхваćene u splet javnih i privatnih događaja, međusobno isprepletenih i veoma intrigantnih, samo ih blistava trezvenost pripovedanja čini jednako jasnim. Kao što je jasna, takođe zahvaljujući tim laganim i prefinjenim detaljima u pisanju, i žestoka i verovatno krvooločna prirodnost bordžijanskog ponašanja, takva da poništava ili makar

proređuje popularnu mitografiju, sačinjenu od previše otrova i zamki, previše bodeža i tajni. Ne može se reći da svega toga nema i u ovoj knjizi, samo što u njoj to ima razumljiviju i ljudskiju dimenziju, nikad demon-sku i veštičju. Upravo na ovom mestu, u pogledu ljudskosti njenih likova, treba citirati reči Đena Pampalonija: „*Un poète trouve dans l'histoire un caractère imposant qui l'arrête, qui semble lui dire: Observe-moi, je t'apprendrai quelque chose sur la nature humaine.*”¹ Ne znam da li je, dok se spremala da napiše svoju prvu knjigu, koja će je proslaviti, Marija Belonči već pročitala i promislila o onom manconijevskom *Lettre à M. Chauvet*². Ali verujem da su svi njeni likovi, počevši od Lukrecije Bordžije iz 1939, rođeni, kao Eva iz Adamovog rebra, iz tog *caractère imposant* iz istorije, iz tog *je t'apprendrai quelque chose sur la nature humaine*, za koje Manconi smatra da postaje deo pesnika. Kažem to kako bih odmah razjasnio i na odgovarajućem nivou, da je rad Marije Belonči smešten unutar jednog direktnog odnosa, jednog sažetog dijaloga između pesnika i istorije“.

Za kraj sam ostavio, mada mu je u stvarnosti jednog „romana“ mesto u prvom redu, ono što bi se moglo smatrati ambijentalnim aspektom, dragocenim scenografskim i umetničkim aspektom ove realnosti, koji postaje, zbog svoje suštinske važnosti, neophodno sredstvo upoznavanja tog sveta, tog društva, tih jedinki. Stvarnost u kojoj zlato i dragulji, odeća i ukrasi, slike i simboli, obeleženi s ritmičkom upornošću Belončijeve, predstavljaju izražajni i jezički element primarne komunikacije. Raskoš, bogatstvo, ćudljivost, prefinjenost, sklonosti, umetnost koja se s glavnih likova, pre svega s Lukrecije, prenosila na dvorske dame i gospodu, na pesnike, ratnike i kardinale, bili su svi zajedno deo nečeg preteranog, ali zbog toga ne manje važan deo tog okruženja. Možda instinktivnije u Rimu, prevashodno u Vatikanu, isprva kao svedočanstvo te španske bordžijanske krvi, koja izgleda nije imala granica u zadovoljstvima i ljubavi; zatim tananije i posrednije u Ferari, na dvoru Esteovih, ali ne s manje sjaja, dokaza umetnosti i sklonosti, koji imaju sopstvene korene u Lombardiji i Venetu – sve doprinosi postavljanju tih likova,

¹ Fr. „Pesnik će u istoriji naići na upečatljiviju ličnost, koja će ga zaustaviti, koja kao da će mu reći: Posmatraj me, naučiću te nečem o ljudskoj prirodi“. (Sve napomene u tekstu su prevodiočeve.)

² Fr. Pismo Alesandra Manconija o jedinstvu vremena i mesta u tragediji, upućeno g. Šoveu.

njihovih priča i naravi u jedan crtež koji je Belončijeva izgleda dokučila i ovladala svim njegovim linijama i značenjima.

Više puta su, prilikom svakog novog izdanja, kritičari govorili o „iznenađujućoj modernosti“ ove knjige, tako privlačne i uzbudljive, primećujući da izgleda kao da je danas napisana. Ali šta danas misli Marija Belonči o svojoj protagonistkinji? Rekla nam je to u jednom eseju, nedavno objavljenom, koji kao da ukazuje na najtajniju suštinu ovih stranica:

„Eros“, kaže Marija Belonči, „eros zrači iz Lukrecije, neosporni eros, koji ju je naveo da kao geslo izabere koblu³ Pedra de Estunjige: 'Kad bih umrla, mislim da bi ceo svet ostao bez ljubavi.' Nije to samo čulni eros (mada je, naravno, ponekad i taj) već eros u svakom buđenju, svakom nagonском izviranju koje prepoznaje izraz privlačnost. Prvi izraz su žestoke krvne veze, koje je povezuju sa ocem, braćom, decom i rođacima. Potom je to bračna ljubav, posebna ali istinska prema svakome mužu, prema Đovaniju Sforci, Alfonsu od Bišeljja, Alfonsu d'Esteu; i ljubav utešna i podstaknuta pesničkom rečju otmenog Venecijanca Pjetra Bemba. Dvorske ljubavi, kao što je ljubav Erkola Strocija, izraz likujuće dvosmislenosti plaćen smrću, ili viteška posvećenost Francuza Bajarda, ili pak oprezna bliskost sobara Pjetra Đorda iz Lampunjana; nejasne ljubavi, kao što je ona prema Špancu Pedru Kaldesu; razdiruće ljubavi, kao poslednja, prurušena u prijateljstvo, sastavljena od nežnosti i religioznosti, prema rođaku Frančesku Gonzagi.

Sve te ljubavi, možda i druge, mogle su postojati u Lukreciji na neki način nedužno, jer je bila nesvesna pohlepe u sebi koja je za njima žude-la. Ali kći Rodriga Bordžije nije bila svesna da je njen eros nemilosrdan, nikad nije primetila da joj nedostaje milosrđa prema tuđim sudbinama. Razoružana, krotka, zapravo je bila prava sestra Čezara Bordžije; a slična divljoj moći koja je vladala Valentinom bila je njena potreba da bude voljena. 'Volite je, jer samo to od vas želi', pisao je Ercole Stroci Frančesku Gonzagi, koji se naginjao, opčinjen i iznenađen, nad izvorima tih opasnih voda (na njegovu sreću, nadzirala ga je žena Izabela).

Lukrecijine usamljenost i izolovanost su bez vremena i prostora, i zatvaraju je u samu sebe kao u plutajuću ljusku badema, kao u crveni

³ Stanca (u modernoj poeziji često poistovećena sa strofom) u provansalskoj poeziji, koju su koristili trubaduri.

ogrtač koji je obavija i otkriva na Pinturikijevoj fresci u Bordžijinim odajama u Vatikanu. Tako možemo da pružimo odgovor na jedno pitanje. Lukrecija nikad nije otrovala, nikad ubila, nikad naredila ubistvo; ipak, uprkos svim dokumentima, uprkos svim svedočanstvima, uprkos samoj logici, legenda o Lukreciji eriniji, donositeljki smrtonosnih otrova, odoleva bezmalo kao presuda. Reč je o izmeštenom motivu, kakvi su često motivi presude. Možda nisu samo za nju pretpostavljene i proklamovane krivice alibi za tajne krivice propusta i priznanja koje niko nikad neće priznati.“

Alčide Paolini

(1979)

PRVO RAZDOBLJE

I

Opsada Vatikana

U noći između 25. i 26. jula 1492. umro je u Rimu papa Inoćentije VIII Čibo, Đenovljanin. Na tog dobroćudnog starca, koji je svoju sedu kosu patrijarha nosio kao očigledan znak čistote duše, godinama su se, manje ili više otvoreno, obrušavali zamerke, ironija i prezir ljudi iz vlasti, udruženih u najtežem osuđivanju njegove zapuštene slabosti, gore nego da je kakav porok. Inoćentije VIII zaista je bio slab, bolje reći, popustljiv pred uticajem svakoga ko je znao da mu se nametne magnetizmom blizine i nepokolebljivošću; među prvima, prema Savoncu Đulijanu dela Roveru, kardinalu Svetog Petra u lancima, koji je upravljao papom onako kako se upravlja duhom što izmiče čak i onome koji na njega utiče. Ipak, čak i tako podložan igrama koje izazivaju nesigurnost, pontifikat pape Čiba obeležio je odlučujuće dane u istoriji hrišćanstva. Najslavniji je bio taj 2. januar 1492, kad se nad Alhambrom, u Granadi, pod zubatim suncem sredozemne zime, zavijorila zastava Siksta IV sa srebrnim raspećem, objavivši da je moći Arabljana u osam stoleća sekularnoj Hispaniji došao kraj, da su je uništile trupe Ferdinanda Napuljskog¹ i Isabele od Kastilje. Toj slavi papa je sanjao da doda još jednu – slavu krstaškog pohoda protiv nevernika – no nije imao snage – a za to mu je

¹ U izvorniku se za vladara Napuljskog kraljevstva koriste njegovo originalno, italijansko ime i titula: Ferante Aragonski.

trebala nadljudska – da bi stigao ne do kraja, nego bar do početka tog poduhvata.

Ali Turska, ta preteća Turska, koja je oružjem pomerala prag Istoka, uživala je strahopoštovanje i bez krstaškog rata, i to zbog vatikanskog taoca, princa Džema, brata sultana Bajazita. Mir, premda nesavršen, iznedrio je zamisao da se zarobljenik prepusti viteškom zapovedniku Rodosa Pjetru d'Obuson, uz pretnju Bajazitu da će, samo li se digne protiv hrišćana, brat i suparnik biti poslat na njega na čelu čitave vojske. Tako je, zauzimanjem Granade i s turskim taocem, izbegnuta opasnost sa Istoka, koja je dalekovidima izgledala i te kako bliska. No nadovezali su se na to drugi događaji koji su ulivali strah, naročito oni koji su nagoveštavali neposrednu opasnost od prevrata u Italiji. Previše je bilo neprijateljstava koja je veštački mir više podsticao nego smirivao, i previše nemira. Između jednog i drugog kao da se kolebala i Crkva; i da li je bilo neke poruke u činjenici da se tokom pontifikata Inoćentija VIII govorilo o preseljenju papskog dvora iz Rima u Francusku; da li se to pripremalo još jedno progonstvo u Avinjon? Neredi u Markama i Umbriji, u sektaškoj Romanji, firentinske spletke Medičijevih, koji više nisu mogli da održe ravnotežu kakva je postojala do smrti Lorenca Veličanstvenog, 1492, mletačka podmuklost, milanske ambicije i pre svega drskost i okrutnost kralja Napulja Ferdinanda – sve su to bile poteškoće koje su umnogome zagorčale život Inoćentija VIII i uzburkale mu poslednje dane: sve dok ga nije napustila i poslednja umna snaga, a njegova saznanja se svela na ona iz sveta čula, te je mogao da prepozna još samo imena svoje dece i unučadi.

Porodica je bila krupan greh Inoćentija VIII. Fratar Eđidio iz Viterbe prekorio ga je na strogom latinskom svojih *Istorija* zato što je, ako ne izmislio, a ono uporno primenjivao nepotizam, otišavši čak dotle da je u Apostolskoj palati proslavljao venčanja svoje dece, sedeći na svečanoj gozbi sa ženama, protivno kanonskim zakonima. Dece Inoćentije svakako nije imao šesnaestoro, koliko ih je nabrojao humanista Marulo, kako bi lakše napravio epigram, ali su ta deca, kao i svi članovi porodice onih što su pukim slučajem stekli moć, bila vrlo srebroljubiva i nezajazljiva; papa je štitio dvoje najpoznatije dece, Teodorinu i Frančesketa; kao kiša su po njima dvoma pljuštali imovina i povlastice; a ceo Rim je pratio javne ispade ili slušao priče o raskošnim svečanostima u Vatikanu, priređenim kako bi se proslavilo sklapanje čisto političkog braka

između Frančesketa i Madalene, kćeri Lorenca de Medičija, upriličeno 1488. Godine 1489. priređeno je još jedno venčanje, ovoga puta između Batistine, Teodorinine kćeri, i Luja Aragonskog, venčanje koje je moglo biti залог miru između pontifeksa i kralja Napulja, a proslavljeno je takođe u Vatikanu. Deca su uvek bila uz Inoćentija VIII, nisu ga napuštala ni u poslednjem času.

Ali papi se činilo da je nedužan, ili bar razrešen svojih grehova, upravo zbog smrti koja je došla po njega; i možda je bio u pravu. Frančesketo je bio uz njegovo uzglavlje ili u susednoj sobi (kasnije je napisao kako mu je otac izdahnuo na rukama) kad se Inoćentije VIII javno ispovedio, u prisustvu svih kardinala, savetujući im da mu izaberu dobrog naslednika i oprostite mu što nije kraju priveo najvažnije zadatke koji su mu povereni. Plakao je. Pošto se ispovedio, pontifeks je mislio da će ga ostaviti na miru; ali, 21. jula, suparništvo više nego ogorčeno, okrutno, koje je sazrelo tokom tih godina među ratobornim kardinalima, stiglo je i do smrtnika. Naime, do usijanja je doveden sukob – došlo je čak i do psovki – između vatikanskog vicekancelara, Španca Rodriga Bordžije, koji je, služeći se ljubaznošću i ubedljivošću, tražio od pape da Zamak Svetog Anđela preda Kardinalskom kolegijumu, i Đulijana dela Rovera, koji je odavno izašao na scenu – bezmalo je već bio njen sastavni deo – koji je oštro i nedvosmisleno podsetio da Bordžija ima najveću moguću moć u Kardinalskom kolegijumu i da bi predaja Zamka Svetog Anđela njemu u ruke bila kao da su mu predali ceo Rim i sâmo papstvo. „Nazivali su jedan drugog Maraninom i belim Saracenom“, Antonelo iz Salerna je o tome izvestio markiza Gonzagu. Ali, pobedio je Dela Rovere i Zamak Svetog Anđela je ostao upravniku, koji je trebalo da ga preda novom pontifeksu. Pet dana kasnije, 26. jula 1492, otvoren je put ka izboru novog pape.

Poznato je koliko su u Italiji u to vreme prilike bile teške. Državice i sinjorije delile su zemlju, održavajući među sobom veštački mir, koji su narušavale i ugrožavale oružana i diplomatska gerila. Ta ravnoteža, upitna ali nužna, održavana je uz vešto izbegavanje hridina sukoba između vladara i velikodostojnika u svetovnim i crkvenim vlastima, kojima su se podele moći i strančarenje na Poluostrvu s pravom činili pogrešnim koracima. Krajem XV veka, strani osvajači nisu pretili samo sa Istoka nego – i u još većoj meri – sa severa Evrope, iz Francuske. Pošto je pod čvrstom rukom Luja XI postigla jedinstvo i unutrašnji mir, Francuska

nije krila svoje pretenzije na Napuljsko kraljevstvo, koje su, prema njenom shvatanju, uzurpirali Aragonci iz anžuske dinastije, kao što je, u to vreme manje otvoreno, smatrala da ima pravo i na Milansko vojvodstvo, i to zahvaljujući nasleđu Valentine Viskonti, udate za pripadnika orleanske dinastije. Novi kralj Šarl VIII, naslednik Luja XI, pokušao je, dakle, da utiče na konklavu u korist svojih želja za osvajanjem Napulja i u korist Bordžije, oslanjajući se pritom na najjačeg neprijatelja Napulja, ujaka mladog Bordžije, ujedno milanskog vojvodu Ludovika Sforcu, poznatog i kao Mavar². Bogat i osnažen nadmenošću na koju nikad ni senka sumnje nije pala, Sforca se u to vreme nikog nije plašio. Njegov uticaj se osećao u svim državnim poslovima na Poluostrvu; svugde je bilo njegovih izvestitelja, prijatelja, poslovnih ljudi, uhoda. U Vatikanu se za izvršavanje njegovih naređenja starao njegov brat Askanio Marija Sforca, kardinal smelih političkih ambicija, više inteligentan nego prefinjen, slobodouman, nesmotren, pravi Milanez. S kardinalom Sforcom su, na štetu Napulja, sklopili savez svi neprijatelji kralja Ferdinanda Napuljskog³, s kojim su se, u odbrani kraljevstva, ujedinili Đulijano dela Rovere i njegovi sledbenici. Kobna nesloga između Napulja i Milana, koja je trebalo da otvori put stranim osvajanjima, a koju nikakav bračni savez, nikakvo mirotvoračko delo, nisu mogli ublažiti, pretvarala se u borbu u kojoj će zaraćene strane uništiti slobodu i nezavisnost italijanskih država.

Dve strane, Milano i Napulj, okupile su glavninu kardinala oko svojih predvodnika, Askanija Sforce i Đulijana dela Rovera. Askanio – a to su dokazali i glasovi na konklavi – nije imao ambicija da bude izabran; bio je mlad, imao je samo trideset sedam godina, osim toga, bio je siguran da niko ne bi trpeo papsko oružje u rukama jedne sile već previše moćne, kao što je sila Ludovika Mavra. Đulijano dela Rovere je bio stariji, ali njegov politički čas još nije kucnuo, a on je to znao; povrh svega, možda je među kardinalima upravo on, zbog svoje osorne i neprijatne prirode, bio najomraženiji i imao najviše neprijatelja. Obojica su imali svoje favorite: Đulijano kardinala Đorđa Kostu, Portugalca, osamdesetogodišnjaka, srčanog i dostojanstvenog, kojeg su mnogi želeli, jer je njegova poodmakla životna dob nagoveštavala skorašnju novu konklavu (Kosta je, međutim, poživio još pet godina); Askanio je podržavao

² Ital. Mavar ili Crni.

³ U Italiji poznatiji kao Ferante Aragonski.

jednog Napolitanca, protivnika kralja Ferdinanda, kardinala Olivijera Karafu, ili, u slučaju da on omane, Rodriga Bordžiju, vicekancelara Crkve.

Rodrigo Bordžija je, dakle, imao slabe izgledе u kladionicama, njegova kandidatura u izveštajima savremenika pominjana je tek uzgred, kao da nema šanse za uspeh. Ne znamo kako je on gledao na ta mišljenja o svojoj mudroj valensijskoj glavi i da li su mu ona odgovarala, jer su mu pružala slobodu manevara. Naravno, želje i ambicije su ga okrenule ka papskom prestolu – ne tek tad – još 1484. je, u vreme konklave na kojoj je izabran Inoćentije VIII, pomoću spletke i obećanja pokušao da se domogne pontifikata: nije uspeo. Sada se, osam godina kasnije, vratio još imućniji, uz još povoljnije okolnosti, predstavljajući, između dve krajnosti, frakciju koja svakako nije naklonjena Napulju, ali ne sasvim ni Milanu, nepokolebljiv i tih, da još jednom pokuša uspon. Askanio je smatrao da bi mu, s obzirom na ogromne povlastice koje bi dobio, u najgorem slučaju koristio čak i jedan Bordžija na papskom prestolu; pritom je napravio grešku, ne u rezonovanju, već grešku psihološke prirode. Sve je predvideo osim jednog: nikad neće moći da nametne svoju volju prepredenom čoveku kao što je Rodrigo Bordžija.

Šestog avgusta 1492. konklava je počela posle jednog odvažnog govora Bernardina Karvahala o svem zlu koje pogađa Crkvu. Pristupilo se prvom krugu glasanja. Rodrigo Bordžija je dobio sedam glasova, Karafa devet, Đulijano dela Rovere pet, Kosta sedam, venecijanski kardinal Mikijel sedam: to su bili najvažniji glasovi. Primetno je da Askanio Sforca nije dobio nijedan glas, i to u skladu s preciznim uputstvima koja je dao svojim najodanijim saradnicima. Glasanje nije dovelo do izbora; svet koji se, iščekujući, okupio na Trgu Svetog Petra, vratio se kući. Drugi krug: Rodrigo je dobio osam glasova, Karafa ostaje na devet, Đulijano dela Rovere je dobio pet, Mikijel sedam. Devet je ujutru, u letnjem spokoju kao da se sve zaustavilo. Učesnici konklave koji imaju svoje favorite ne otkrivaju za koga glasaju, ipak, tu i tamo procuri neka vest i širi se; u svako doba dana i noći odlaze konjanici i vitezovi, prenoseći vesti širom Italije. Karafa? Mikijel? Kosta? U međuvremenu, pod prividnim redom i mirom, na konklavi sve ključa: borba između dve frakcije je koliko bespoštedna, toliko i beskorisna: kandidati ne uspevaju jedan drugom da razbiju tim, Askanio ne popušta, Đulijano se čvrsto drži. Pravi trenutak za Rodriga Bordžiju: još koji sat i ceo svet će biti njegov.

Šta se dogodilo tog 10. avgusta, koji je zaista bio veliki dan za vicekancelara? Kako je Rodrigo uspeo da uveri sve kardinale da je neophodno da se usaglase o njegovom izboru? Iste večeri Bordžija je sakupio sedamnaest glasova, stigavši i prestigavši dve trećine, koliko je potrebno da bi imao većinu; ta vest je stigla i do Đulijana dela Rovera. Izvagao ju je, procenio da se ne može više ništa učiniti. „Onda je“, priča jedan ferarski izaslanik, „videvši da ne može ni da pobedi ni da izjednači“, prihvatio „brzo i rado“ neprijateljev cilj. Predao se i dobio opatiju, razne prihode, veoma važno poslanstvo u Avinjonu, tvrđavu u Ronkiljonu, severno od Rima, naspram Đulijanove tvrđave u Ostiji, okrenute ka moru. Pošto je na taj način nadzirao pristupne puteve Rimu, kardinal Svetog Petra u lancima mogao se nadati da će izbliza nadzirati i poteze novog pontifeksa. Danonoćno je Rodrigo Bordžija radio na svojoj prikrivenoj strategiji. Jedanaestog avgusta u zoru, Rimljani su, u taj rani sat okupljeni u vrlo malom broju na Trgu Svetog Petra, videli kako ispadaju cigle iz zazidanog prozora, a zatim čuli glas koji objavljuje, svečan i blažen, izbor vicekancelara Rodriga Bordžije na papski presto. Novi papa će se zvati Aleksandar VI; u četvrtom krugu jednoglasno je izabran.

Koliko je taj izbor bio legitiman, to jest, do koje mere su kardinali počinili greh simonije u konklavi te 1492. godine, pitanje je koje zahteva poduži razgovor, a to nije tema ove priče. Izvesno je da je Rodrigo Bordžija najvaljaniju pomoć našao u političkoj nepopustljivosti dvojice najvećih suparnika u konklavi; no sigurno je da je pobedio i zahvaljujući velikodušnim poklonima većini kardinala, kao i da je svako od njih imao udela u toj velikoj lakrdiji. Izlila se takva bujica novca, da je Banka Spinoki, štedionica Bordžija, umalo bankrotirala; ako su opisi mazgi natovarenih srebrom i poslatih iz kuće Bordžija u dom Askanija Sforce u domenu mitoloških preterivanja, ispunjeni živopisnim simboličkim bojama i pokretima, ne može se poreći da je u tome bilo trgovine uticajem, što se, u moralnom pogledu, u potpunosti uklapa s ranijim primerima iz života Rodriga Bordžije.

„Naš vrli pontifeks“, piše nedugo nakon izbora, 31. avgusta, izaslanik vojvode od Ferare Đanandrea Bokačo, „već pokazuje šta je i šta je uvek i bio.“ Prepredeni pripadnici kurije, ti izaslanici, navikli da stvari sagledavaju s ogoljenošću iskusnih ljudi i vrsnih znalaca, u proceni Španca oslanjali su se na saznanja o njegovom ranijem životu i porodici.

Sadržaj

<i>Predgovor</i> Alčida Paolinija	7
---	---

LUKRECIJA BORDŽIJA

Prvo razdoblje

I • Opsada Vatikana	19
II • „Najputeniji čovek“	53
III • Grofica od Pezara	87
IV • Zagonetke i zločini	117
V • Tragična vojvotkinja od Bišeljea	153
VI • Treći brak	192

Drugo razdoblje

VII • Na dvoru porodice D'Este	237
VIII • Brige	279
IX • Vreme ljubavi	320
X • Vojvodske zavere i spletke	368
XI • Rat za Feraru	434
XII • Doba mira	474

Sveske Lukrecije Bordžije

Opšte napomene	507
Napomene uz tekst	511
Beleška uz izdanje iz 1960. godine	553
Genealoške tabele	563

Marija Belonči
LUKRECIJA BORDŽIJA

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Nevena Živić

Korektura
Katarina Pišteljić

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-457-0

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2022.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.131.1-312.6

821.131.1.09-312.6 Белончи М.

БЕЛОНЧИ, Марија, 1902–1986

Lukrecija Bordžija / Marija Belonči ; prevod sa italijanskog Gordana Subotić. – 1. Deretino izd. – Београд : Dereta, 2022 (Београд : Dereta). – 561 str., [3] str. sa genealoškim tabelama ; 24 cm. – (Biblioteka Istorijaska merenja)

Prevod dela: Lucrezia Borgia / Maria Bellonci. – Tiraž 1.000. – Str. 7–15: Predgovor / Alčide Paolini. – Napomene uz tekst: str. 511–552.

ISBN 978-86-6457-457-0

а) Борџија, Лукреџија (1480–1519) – У литератури

б) Белончи, Марија (1902–1986) – „Лукреџија Борџија“

COBISS.SR-ID 73471497